

Десятнюк О.М.,
кандидат економічних наук

ДИВІДЕНДНА ПОЛІТИКА: ФОРМУВАННЯ Й АСПЕКТИ ОПОДАТКУВАННЯ

Розглянуто фактори, які характеризують дивідендну політику, методи визначення дивідендів, основні форми їхньої виплати. Висвітлено порядок оподаткування дивідендів, особливості й розбіжності в оподаткуванні дивідендів підприємств різних видів діяльності, використано зарубіжний досвід.

The author considers factors which characterize the dividend policy, methods of determining dividends and the main forms of their payment. Clarified in the article is the procedure of taxing dividends, peculiarities and disparities in taxing the dividends of enterprises with different types of activity. Foreign experience is used.

Останніми роками спостерігається постійне збільшення кількості акціонерних товариств як у результаті роздержавлення підприємств, так і створення нових комерційних організацій. І практично всім підприємствам доводиться виплачувати дивіденди своїм власникам (засновникам).

Світовий досвід переконує, що дивідендна політика повинна мати довгостроковий характер, тобто для того, щоб вирішувати питання розподілу прибутку поточного року, необхідно розробляти фінансовий план розвитку компанії на кілька років уперед.

У цілому фактори, які характеризують дивідендну політику в розвинутих країнах, мають такі показники:

- фінансові можливості — ліквідність компаній, боргові зобов'язання, заборгованість із зобов'язань щодо фінансових виплат;
- податкова політика — порядок оподаткування дивідендів, податкові пільги щодо реінвестованих доходів, співвідношення між податком на дивіденди і податком на приріст капіталу;
- договірні обмеження — обмеження щодо дивідендної політики в установчих документах компанії;
- інвестиційні можливості — здійснення капітальних вкладень у прибуткові проекти;
- “ефект клієнтури” — перевага акцій із різним рівнем дивідендів залежно від рівня доходу інвестора і його оподаткування;
- фактор ризику за оцінки різних форм виплати дивідендів — ризик щодо грошових виплат дивідендів нижчий за ризик щодо виплат акціями і нерозподілених прибутків;
- рівень ставки доходу на оплачений капітал — рівень виплачуваних дивідендів має бути достатнім для збереження популярності акцій компанії порівняно з альтернативними об'єктами інвестицій;

— можливості отримання джерел фінансування — зовнішніх джерел фінансування за недостатності інвестицій внутрішніх джерел.

При цьому обов'язковою умовою ефективної дивідендної політики повинна бути менша дисконтна ставка для грошових дивідендів порівняно зі ставкою дисконту для нерозподілених прибутків.

Стосовно України, де система прибуткового оподаткування підприємств характеризується частими змінами, у механізмі оподаткування дивідендів завжди було певне коло незрозумілих чи спірних моментів.

Так, згідно із Законом України “Про оподаткування прибутку підприємств” від 22.05.97р. № 283 дивіденди — це платіж, який проводиться юридичною особою на користь власників корпоративних прав, емітованих юридичною особою у зв'язку з розподілом частки її прибутку. Із цього визначення випливає, що джерелом виплати дивідендів є прибуток підприємства. Однак, на нашу думку, таке твердження неповне. Адже підприємство-емітент має право на нарахування і виплату дивідендів незалежно від того, чи була його діяльність протягом звітного періоду прибутковою за наявності інших власних джерел. Такими джерелами можуть бути нерозподілений прибуток минулих років, страховий (резервний) фонд підприємства.

Тому вважаємо, що лише бухгалтерський прибуток може бути джерелом нарахування дивідендів, тобто прибуток і фонди, сформовані за рахунок прибутку за даними обліку відповідно до Національних стандартів бухгалтерського обліку. Адже відомо, що бухгалтерський і податковий прибутки розраховуються по-різному.

Основними методами визначення дивідендів є:

- залишковий за принципом “чистого залишку”. Основне правило цього методу — максимальне використання як джерела фінансування нерозподіленого прибутку;

- постійного розміру дивідендів. Основне його правило — збереження стабільного розміру дивідендів (ставки доходу на оплачений капітал);

- стійкого приросту дивідендів. Основне правило методу — збереження оголошеного темпу зростання дивідендів;

- постійного коефіцієнта виплат. Основне правило цього методу — збереження встановлених пропорцій розподілу отриманого доходу між акціонерами і підприємством;

- постійної і змінної частини дивіденду. Основне його правило — регулярність виплат стабільних невисоких дивідендів плюс додаткові суми у сприятливі роки.

Щодо періодичності виплат дивідендів прямої вказівки в українському законодавстві немає, крім акціонерних товариств, у статуті яких відповідно до ст. 37 Закону “Про господарські товариства” обов'язково має зазначатися термін і порядок виплати частки прибутку (дивідендів) один раз на рік за підсум-

ками календарного року. Інші ж підприємства можуть виплачувати дивіденди згідно з рішенням засновників у будь-який час (місяць, квартал), визначений зборами їх учасників.

Як відомо, право на дивіденди отримують акціонери, які є у реєстрі на початок строку виплати дивідендів.

Сама процедура оголошення про виплату дивідендів проводиться в два етапи: перший, коли оголошується керівництво і визначається фінансовий розмір; другий — процедура затверджується загальними зборами акціонерів за результатами року. Розмір дивідендів, який приймається на загальних зборах, не може бути більший за рекомендований керівництвом, але може бути зменшений за рішенням зборів. Фінансовий дивіденд на привілейовані акції встановлюється під час їхнього випуску.

Рішення про форму і порядок виплати дивідендів приймають збори. На рисунку 1 подано можливі форми виплати дивідендів.

Рис. 1. Основні форми виплати дивідендів.

Одним із найважливіших факторів, що характеризує дивідендну політику, є податкова політика.

У країнах Європейського співтовариства існує чотири варіанти комплексного підходу до оподаткування дивідендного доходу:

- загальний підхід до оподаткування чистих доходів корпорацій незалежно від напрямів розподілу прибутку на нерозподілений і розподілений для виплати дивідендів (класична система оподаткування);
- система зниження ставок оподаткування на рівні акціонерів;
- оподаткування прибутків, що розподіляються для виплати дивідендів, і прибутків, що не розподіляються і поповнюють власні активи корпорацій;
- повне звільнення прибутків, що розподіляються для виплати дивідендів, від корпоративного податку.

На сьогодні немає чіткого визначення найефективнішого варіанта. Найпоширенішими вважаються класична система оподаткування компаній, яка досить проста, однак містить суттєвий недолік — подвійне оподаткування, і залікова, за якої авансовий податок, що сплачується компанією, зменшує особисте оподаткування акціонерів і найбільше пасує для забезпечення вільного руху капіталу.

У нашій країні порядок оподаткування дивідендів подано на рис. 2.

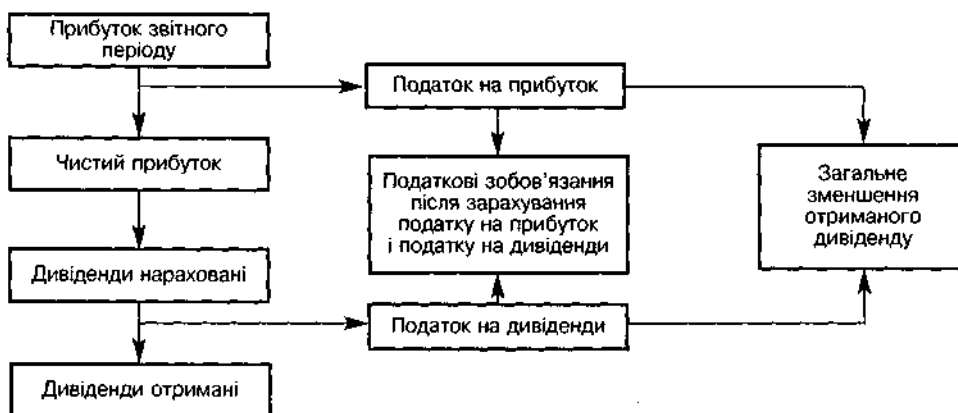

Рис. 2. Порядок оподаткування дивідендів.

Таким чином, зарахування податкових зобов'язань не впливає на обсяг податкових зобов'язань власника корпоративних прав, адже внаслідок його проведення податкові платежі тільки перекладаються з емітента корпоративних прав на їхнього власника. Тому фактично частина податку на прибуток підприємства — емітента корпоративних прав виплачується за рахунок доходів власника цих корпоративних прав. При цьому “податкова економія” емітента вже не розподіляється між власниками корпоративних прав, а залишається у розпорядженні підприємства-емітента.

Слід зазначити, що існують певні розбіжності в оподаткуванні дивідендів підприємств залежно від специфіки діяльності. Зупинимося на основних особливостях.

При виплаті дивідендів резидентам України підприємство нараховує і утримує податок на дивіденди у розмірі 30% від нарахованої суми незалежно від того, є воно платником податку на прибуток чи ні. Зазначений податок повинен сплачуватися до бюджету або до, або одночасно з виплатою дивідендів.

Нарахування податку на дивіденди впливає на розмір податку на прибуток підприємства, що підлягає сплаті. Якщо сума сплаченого податку на дивіденди перевищує суму податкового зобов'язання з податку на прибуток за звітний період, то різниця переноситься до зменшення податкових зобов'язань підприємства у майбутніх податкових періодах. Підприємству надано право на таке зменшення тільки протягом 20 звітних кварталів із моменту виникнення перевищення суми сплаченого податку на дивіденди над сумою податкового зобов'язання з податку на прибуток до повного його погашення.

Законодавством передбачена пільга зі сплати податку на дивіденди у випадку реінвестиції дивідендів — тобто їх виплати у вигляді акцій (часток, паїв), за умови, що така виплата не змінює часток участі всіх акціонерів у статутному фонді цього підприємства.

Однак на практиці часто виникає запитання: чи вносити розмір реінвесто-

ваних дивідендів (без сплати податку на дивіденди) до валових доходів підприємства-емітента? На нашу думку, така операція є прямою інвестицією у підприємство, бо передбачає внесення коштів або майна до статутного фонду підприємства в обмін на емітовані ним корпоративні права, а отже, до валового доходу входить не повинна.

Відомо, що операції з виплати дивідендів не є об'єктом оподаткування ПДВ. Але це стосується лише дивідендів, які виплачуються у грошовій формі або у формі цінних паперів. За виплати ж дивідендів товарно-матеріальними цінностями податкові зобов'язання з ПДВ нараховуються. Крім того, слід ураховувати, що за виплати дивідендів окремі їх одержувачі можуть бути причетними до підприємства особами.

Відрізняється від такого порядку оподаткування методика оподаткування дивідендів, які можуть виплачуватися нерезидентам тільки за рахунок прибутку, що залишається після оподаткування.

Відповідно до законодавства суми доходів нерезидентів, отриманих у вигляді дивідендів, нарахованих на корпоративні права, емітовані резидентами України й оподатковуються таким чином (рис. 3):

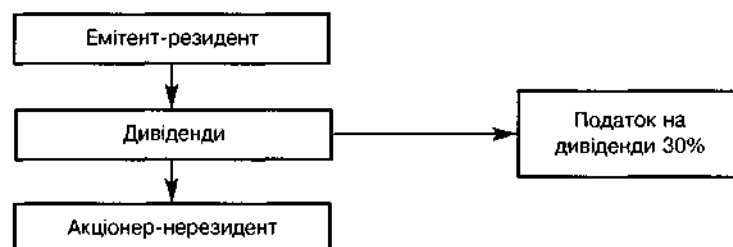

Рис. 3. Оподаткування дивідендів акціонерів-нерезидентів.

Однак якщо міжнародною угодою, ратифікованою Верховною Радою України, встановлено інші правила, то застосовуються норми міжнародної угоди.

У зв'язку з введенням податку на репатріацію доходів доходи, отримані нерезидентом із джерел, які походять з України (в т. ч. дивіденди, які сплачуються резидентом), оподатковуються таким чином (рис. 4):

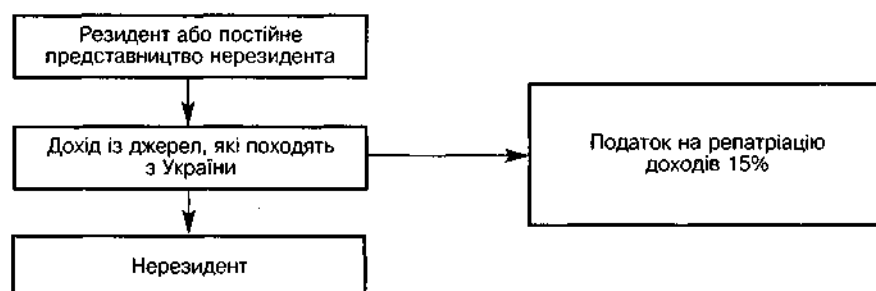

Рис. 4. Оподаткування доходів із джерел, які походять з України.

Податки

Слід зазначити, що за виплати дивідендів нерезидентам підприємство не має права зменшувати податкові зобов'язання на суму сплаченого податку на такі дивіденди.

Спірним сьогодні є питання оподаткування дивідендів, що виплачуються платниками єдиного податку і фіксованого сільськогосподарського податку.

Податок на дивіденди є різновидом податку на прибуток і тому не вважається нововведеним податком. Однак згідно з Указом Президента України "Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва" від 03.07.98 р. № 727 платники єдиного податку не сплачують податку на прибуток, а отже, і податку на дивіденди.

Але, на нашу думку, з них усе ж таки треба утримувати податок на дивіденди. Адже підприємства зобов'язані нараховувати і утримувати податок на дивіденди незалежно від того, є вони платниками податку на прибуток чи ні.

Причому ця вимога стосується не тільки платників єдиного податку, а й інших юридичних осіб, які не є платниками податку на прибуток, зокрема при оподаткуванні дивідендів, які сплачуються на користь бюджету, адже держава також не є платником податку на прибуток.

Що стосується платників фіксованого сільськогосподарського податку, які оподатковуються згідно з порядком, встановленим Законом України "Про фіксований сільськогосподарський податок", то для них зупинено дію Закону про прибуток, за винятком окремих пунктів, що стосуються оподаткування дивідендів. Отже, щодо платників фіксованого сільськогосподарського податку має існувати загальноприйнятий порядок.

Зауважимо, що ні платники єдиного податку, ні платники фіксованого сільськогосподарського податку не можуть зменшувати сум відповідних податків на суму сплаченого податку на дивіденди, бо згідно із законодавством дозволяється зменшувати на суму сплаченого податку на дивіденди тільки суму податку на прибуток. А єдиний податок і фіксований сільськогосподарський податок — це окремі податки, і в законодавстві, що регулює їх справляння, такі можливості зменшення цих податків на суму податків на дивіденди не передбачені.

Щодо оподаткування дивідендів, які виплачуються підприємством на користь фізичних осіб, то:

- сума дивідендів, із яких було утримано податок на дивіденди при їх виплаті, не вноситься до сукупного оподатковуваного доходу і тому не підлягає оподаткуванню прибутковим податком із громадян;
- на дивіденди не нараховуються ні пенсійний збір, ні внески на загальнообов'язкове державне соціальне страхування;
- із сум дивідендів, які сплачуються підприємством на користь фізичних осіб — засновників, збори до Пенсійного фонду і Фонду соціального страхування не утримуються.

Незважаючи на те, що у новій редакції Закону про оподаткування прибутку підприємств цей податок набув класичного вигляду, є низка питань, які дискримінують його переваги. Зокрема, це стосується оподаткування дивідендів за ставкою 30%, що негативно позначається на справах дрібних акціонерів і відчутно скорочує їх платоспроможність.

Вважаємо, що вплинути на процес накопичення капіталу і стимулювання інвестиційної активності підприємств можна за рахунок запровадження диференціації ставок податку з прибутку, зокрема щодо двох частин останнього — нерозподіленої, яка залишається на підприємстві, й розподіленої, що виплачується у вигляді дивідендів власникам акцій.

Зниження ставок на нерозподілений прибуток при високому оподаткуванні суми дивідендів призведе до зміни співвідношення між цими двома частинами на користь нерозподіленого прибутку до збільшення внутрішнього накопичення капіталу, який можна спрямовувати на поповнення активів або у резервні фонди, і до зростання самофінансування інвестицій при одночасному зниженні дивідендів. Проте якщо ця тенденція має тривалий характер, то може статися зниження курсів акцій, що призведе до загрози їхнього скуповування вітчизняними або іноземними інвесторами. При підвищенні податків із нерозподіленого прибутку і зниженні на суму виплачених дивідендів може спостерігатися зворотний процес.

Найприйнятнішою для України в умовах реформування економіки можна вважати напівзаликову систему оподаткування підприємств, яка передбачить часткове уникнення подвійного оподаткування дивідендів шляхом надання податкової знижки акціонерам.

Отже, дивіденди, як наслідок дивідендної політики, повинні бути показником захищеності акціонерів. Кожне підприємство має виробити свою дивідендну політику виходячи із притаманних йому особливостей.